

ODNOS RELIGIOZNOSTI UČENIKA I MOTIVACIJE ZA ŠKOLSKIM UČENJEM

Fikret ČANČAR

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
fikretcancar@gmail.com

Izet PEHLIĆ

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
izet.pehlic@gmail.com

SAŽETAK: Predmet ovog rada je odnos religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem. Cilj istraživanja bio je da se na osnovu ispitivanja stavova učenika osnovne i srednje škole ustanovi kakav je odnos religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem. Od istraživačkih metoda korišteni su: metod teorijske analize i deskriptivno-analitički servej metod, a od istraživačkih instrumenata – upitnici, i to: Upitnik religioznosti (Isić, Pehlić i Neimarlija, 2014) i Upitnik školske motivacije – The Inventory of School Motivation – ISM (Ali i McInerney, 2005). Rezultati istraživanja su pokazali da je religioznost pozitivno statistički značajno povezana s motivacijom za školsko učenje. Religioznost kod učenika pozitivno podstiče spremnost na izvršavanje školskih zadataka, spremnost na ulaganje truda i napora u školsko učenje, takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka, težnju ka grupnom radu u razredu, težnju za pomaganjem drugima u izvršavanju školskih zadataka i potrebu za nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha. Zatim, utvrđeno je da ne postoji razlika u religioznosti učenika osnovne i srednje škole, niti između učenika različitog spola. Izveden je zaključak da školska vjeronauka i drugi religijski faktori u većoj mjeri obrazovno utječu na učenike, a u manjoj mjeri imaju odgojnu funkciju s ciljem prakticiranja vjere, što ukazuje na potrebu redefiniranja vjeronaučnih aktivnosti koje bi u većoj mjeri trebale osnaživati odgojnu dimenziju.

Ključne riječi: religioznost, religiozna praksa, učenici, motivacija za školskim učenjem

1. Uvod

Fenomen religioznosti je predmet istraživanja mnogih naučnih disciplina, a najčešće antropologije, sociologije, psihologije i pedagogije. Osnovna intencija ovog rada bila je da fenomen religioznosti dovede u vezu s motivacijom za školsko učenje i provjeri kakva je njihova relacija.

Adolescencija je intenzivno razdoblje religioznog rasta i razvoja, zbog značajnog kognitivnog napretka i sposobnosti logičkog mišljenja, koje

adolescentima omogućava razumijevanje simbola, apstraktnih ideja kao i religijsku introspekciju. Otud je nastala istraživačka znatizjenja za utvrđivanjem odnosa između religioznosti i motivacije za školskim učenjem kod učenika osnovnih i srednjih škola.

1.1. Religioznost

Samo definiranje religije je veoma složeno i o tome postoji veliki razlaz među naučnicima koji su se bavili antropologijom, sociologijom

i psihologijom. U okviru psihologije, religija se najčešće definira kao sistem shvatanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija, pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos sa Bogom i natprirodnim svijetom, i često u odnos jednih s drugima, od kog (sistema) religiozni pojedinac dobija niz vrijednosti prema kojima se ravna i prosuđuje ovozemaljski svijet. (Dušanić, 2007; English & English, 1976) Prema Rotu (1994), religijska uvjerenja i vjerovanja

posjeduju kognitivnu, afektivnu i konativnu komponentu. Acquaviva i Pace (1996) definiraju religiozno vjerovanje kao skup stavova pojedinca naspram nekog višeg bića ili moći, doživljene kao transcendentne i tajanstvene.

Pojmovi religije i religioznosti mogu biti veoma široko shvaćeni i međusobno se prepliću. Ipak, religija se, prema Ćoriću (1998), više odnosi na društveno-kulturalni, a religioznost na individualni aspekt. Religioznost, dakle, predstavlja zanimanje za religiju, angažovanost i učestvovanje u istoj. Upravo na taj individualni aspekt su mahom usmjerena psihološka istraživanja koja bi se mogla svrstati u tri glavna domena: kognitivni, motivacioni i socijalni.

Za psihologiju religioznosti najznačajniji je Allportov koncept intrinzične i ekstrinzične religioznosti. Prema njemu, ekstrinzično religiozna osoba koristi vjeru za zadovoljenje određenih potreba i postizanje različitih ciljeva, dok intrinzično religiozna osoba živi svojom vjeru i u njoj pronalazi glavnu motivaciju. Pojedini autori, poput Glocka i Starka (1965), smatraju da religioznost, kao veoma složen i slojevit fenomen, nije moguće ispitivati putem jedne dimenzije. On polazi od pretpostavke da je za dobijanje jedinstvene slike religioznog pripadanja važno utvrditi različite načine na koje su pojedinci religiozni. Glock je prvobitno predložio tipologiju koja sadrži četiri dimenzije, da bi kasnije formulirao gledište da se kod svake religiozne opredijeljenosti može razlikovati pet dimenzija religioznosti (Dušanić, 2007; Glock & Stark, 1965), a one su sljedeće:

- dimenzija vjere – pokazuje do koje mjere ljudi imaju određena religiozna uvjerenja;
- dimenzija religiozne prakse – izražava mjeru do koje se ljudi angažuju u pobožnim aktivnostima i poštovanju vjere;

- dimenzija doživljaja vjere – izražava se kao osjećanje i doživljavanje kontakta i komunikacije s natprirodnim;
- dimenzija znanja – pokazuje količinu znanja koju pojedinac posjeduje o svojoj religiji i
- dimenzija posljedica – izražava mjeru djelovanja religioznosti na svakodnevni život osobe.

Istraživanje religioznosti usmjereno je na ispitivanje kognitivnih, emocionalnih i bihevioralnih aspekata religioznosti. Najčešće se ispituju: priroda mističnih iskustava, percepcija Boga, fenomeni vjerskog obraćanja, različiti utjecaji religije na integraciju ličnosti, odnos religioznog i kognitivnog razvoja čovjeka te povezanost religioznosti sa stavovima i osobinama ličnosti.

Dakle, religioznost kao složen i slojevit fenomen čovjekova svijeta nije moguće mjeriti samo jednom dimenzijom. Za razvoj multidimenzionalnog pristupa religioznosti vrlo su značajni Glock i Stark (1962), koji su ukazali da je za cjelovitu sliku religijskog pripadanja važno utvrditi različite načine na koje su pojedinci religiozni. Oni su prvobitno predložili tipologiju koja sadrži četiri dimenzije: 1. ideologijsku (religijska vjerovanja); 2. ritualističku (religijska praksa); 3. iskustvenu (religiozni osjećaji); 4. posljedičnu (efekti religije), a kasnije dodaje i 5. intelektualnu dimenziju (religijsko znanje). (Marinović-Jerolimov, 1995)

Religiozni doživljaji vrlo su komplicirani i po svojoj naravi tako suptilni i tajanstveni da je skoro nemoguće dosegnuti njihovu izvornost. (Keilbach, 1939) Prakticiranje religioznih obreda ne mora nužno značiti da je neko i istinski religiozan, tj. činjenice da je njegova praksa plod ličnog iskustva Boga. (Kur'an¹, 49:14) Shodno tome, James razlikuje "institucionalnu" od "lične" religioznosti, pri čemu prva ukazuje na obavljanje molitve, učestvovanje u vjerskim obredima,

vjerske dogme i sl., dok se druga odnosi na lični religiozni doživljaj.

U dosadašnjim istraživanjima, uglavnom, korišten je Upitnik o dimenzijama religioznosti i njenom utjecaju na svakidašnji život (Ćorić, 1998: 232–234), utemeljen na znanstvenim studijama Glocka i Starka (1965, 1966), te Kinga i Hunta (1967, 1969), a kojeg je Ćorić objavio u svojoj knjizi Psihologija religioznosti (1998), kao i Allport–Rossova skala religiozne orijentacije prevedena s engleskog jezika. (Allport i Ross, 1967) U našem istraživanju korišten je Upitnik religioznosti za ispitanike islamske vjeroispovijesti. (Isić, Pehlić i Neimarlija, 2014) Osnova za njegovo konstruiranje bio je teorijski koncept utemeljen na znanstvenim studijama Glocka i Starka (1962 i 1965), a sastoji se od tri dimenzije religioznosti ispitanika islamske vjeroispovijesti. Primarnu dimenziju religioznosti predstavlja prihvatanje i internaliziranje osnovnih postulata islamskog vjerovanja, s naglaskom na internalizirano vjerovanje i percepciju Allaha, dž.š. Drugu dimenziju predstavlja obavljanje namaza posredstvom kojeg se ostvaruje bliska povezanost sa Allahom, dž.š., i učvršćuje vjerovanje, dok treću dimenziju predstavlja interpersonalni odnos s drugim ljudima u saglasnosti s islamskim postulatima.

1.2. Motivacija za školskim učenjem

U školskom učenju vanjski i unutarnji motivi utječu na motivaciono ponašanje. Kada su u pitanju vanjski motivi, koji se nalaze van situacije onog koji uči (npr. ocjene, diplome, materijalna korist), onda govorimo o vanjskoj motivaciji. Ako je nastavnik u centru nastavnog procesa, onda on uključuje sredstva vanjske motivacije, a ako je učenik, onda se teži razvijanju unutarnje motivacije.

U kontekstu učenja značajno je pojasniti ova dva oblika motivacije: intrinzični i ekstrinzični. Leman

¹ U uvome radu korišten je prijevod Kur'ana Besima Korkuta i u literaturi je naveden na odgovarajući način. U saglasnosti s islamskom tradicijom u radu

ćemo citirati na sljedeći način: Kur'an, 49:14, gdje 49 predstavlja redni broj sure (poglavlja), a 14 redni broj ajeta (stavka). Na sličan način se iz religijskih razloga

citiraju i druge svete knjige i, s razlogom, djelimično se odstupa od doslovne primjene standarda citiranja u tehnici pisanja znanstvenog rada

(2011) navodi da stručnjaci smatraju da je intrinzični oblik najjači i najvredniji oblik motivacije. On nastaje kad djeca rade iz radoznalosti i zanimanja, iz uživanja u temi, kada djelatnost jača i kada im spoljašnji podsticaj u vidu majčine opomene nije potreban. Ovakva motivacija proizvodi kvalitetno, dugotrajno i aktivno znanje jer je učenik podstaknut iznutra, on se pronalazi u tome što radi. Posebnu važnost ima u tome što ta aktivnost ispunjava učenika. S druge strane, kod ekstrinzične motivacije, školsko učenje je "uglavnom površno i bez pravog efekta jer se radi samo o tome da se stvari što brže završe. Nagrade djeluju privremeno, isto kao i strah od kazne. Unutrašnja snaga volje ne može se spolja izgraditi. (Leman, 2011)

Podjela motivacije u učenju na unutarnju i vanjsku odgovara podjeli na primarnu i sekundarnu, koju navode drugi autori. Prednost se daje unutarnjoj motivaciji, odnosno primarnoj, u pogledu intelektualnog usvajanja. Nastavni proces teži transformisanju vanjske, odnosno sekundarne motivacije u unutarnju, a to se može ostvariti kada dođe do približavanja između sredstva i svrhe učenja.

Po tome koliko dugo i s kakvim intenzitetom treba podsticati neki oblik ponašanja razlikuju se kontinuirani i diskontinuirani podsticaji. Kontinuirani podsticaji se primjenjuju u procesu formiranja nekog oblika ponašanja, tj. određeno ponašanje se podstiče sve dotle dok je neoformljeno. Čim je kod učenika izgrađen željeni oblik ponašanja, primjenjuju se diskontinuirani podsticaji. (Đorđević, 1997) Ističe podsticaje s reakcionom kvotom, odnosno, učenik treba da dobije neku potvrdu o svojoj aktivnosti poslije određenog broja željenih oblika ponašanja.

Kreiranje konteksta i razvoj motivacije za školsko učenje je izuzetno značajan cilj nastavnog procesa, a osnovni razlozi za to sadržani su u poželjnim odgojno-obrazovnim efektima koje, pod određenim uvjetima, može imati razvijena motivacija kako

za samog učenika, tako i za efikasnost poučavanja, pa i za širu društvenu zajednicu. (Marentić-Požarnik, 1978; Palekčić, 1985; Savić, 1994; Trebješanin, 1986)

Rezultati istraživanja (Trebješanin i Šefer, 1991) pokazuju da početni pozitivan stav prema školi i entuzijazam s kojim prvaci izvršavaju školske obaveze, a koji su rezultat socijalnih podsticaja i opće radoznalosti, počinju vidljivo opadati već u trećem razredu, ako izostane posebna briga o motivacionoj strani školskog učenja. Istraživanja, u eksperimentalnim uvjetima, prema Trebješaninu (1998) pokazuju da je uz pomoć odgovarajućih postupaka moguće, već i kod djece nižeg osnovnoškolskog uzrasta, kreirati intrinzične motive za usvajanje strukturiranih naučnih znanja, a ne samo za izolirane zanimljive sadržaje. Volker i saradnici (Walker and al., 2004) obavili su istraživanje čiji je predmet bio odnos samoregularnog učenja, kolaborativnog učenja i mogućnosti za koregulaciju (McCaslin i Hickey, 2001; Rohrkemper, 1989; Walker and al., 2004) u nastavnom kontekstu, pri čemu je poseban značaj dat instruktivnoj podršci (*scaffolding*) nastavnika. Švarc i Votermen (Schwartz i Waterman, 2006) proveli su longitudinalno istraživanje o promjeni interesovanja i unutrašnje motivacije učenika tokom vremena. Nalazi su pokazali da tokom vremena aktivnosti mogu postati više ili manje povezane sa svojstvima unutrašnje motivacije. Značajan progresivni pad u toku semestra pronađen je za samodeterminaciju, "flow" doživljaje i interesovanja.

2. Metod

Glavni cilj ovog istraživanja bio je da se na osnovu ispitivanja stavova učenika osnovne i srednje škole ustanovi kakav je odnos religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem. Također, u radu će biti predstavljeni odgovori na istraživačka pitanja: Postoji li razlika u stepenu religioznosti između učenika osnovnih i srednjih

škola? Postoji li razlika u stepenu i vrsti motivacije između učenika osnovnih i srednjih škola? Postoje li spolne razlike u stepenu religioznosti? Postoje li spolne razlike u stepenu motiviranosti za školskim učenjem?

Po svojoj naravi ovo istraživanje je korelacijsko neeksperimentalno. Od istraživačkih metoda korišteni su: metod teorijske analize (u oblikovanju teorijskog okvira istraživačkog problema u uvodnom dijelu rada) i deskriptivno-analički servej metod (u prikupljanju, analizi, interpretaciji i diskusiji stavova učenika osnovnih i srednjih škola). Od istraživačkih tehnika korišteni su upitnici.

2.1. Instrumenti

Kao istraživački instrumenti korišteni su:

- Upitnik religioznosti (Isić, Pehlić i Neimarlija, 2014) i
- Upitnik školske motivacije – The Inventory of School Motivation – ISM. (Ali i McInerney, 2005)

Upitnik religioznosti (Isić, Pehlić i Nemiarlija, 2014) konstruiran je za istraživanje religioznosti ispitanika islamske vjeroispovijesti. Faktorskom analizom Upitnika religioznosti utvrđena je njegova konstruktivna valjanost, tj. izdvojena su tri faktora ili dimenzije religioznosti, a ne pet kao što se pretpostavilo.

Prvi izdvojeni faktor objasnio je 19% varijanse, te je grupirao tvrdnje koje se odnose na prihvatanje osnovnih postulata islamskog vjerovanja, s naglaskom na kognitivno internaliziranje vjerovanja i percepciju Allaha, dž.š., u saglasnosti s islamskim postulatima. Tvrdnje koje su se odnosile na islamsko vjerovanje, religiozno iskustvo i kognitivni nivo vjerovanja grupirale su se oko jednog zajedničkog faktora, što ukazuje na njihovu međusobnu uslovljenost, kohezivnost i nerazdvojjivost u metodološkom i psihološkom smislu.

Drugi izdvojeni faktor objasnio je 13% varijanse, te je grupirao tvrdnje koje se odnose na obavljanje namaza.

Treći izdvojeni faktor objasnio je oko 10% varijanse i grupirao je tvrdnje koje se odnose na interpersonalni odnos s drugim ljudima u saglasnosti s islamskim postulatima.

Utvrđeno je da najveću važnost ili jezgro religioznosti čini prihvatanje i internaliziranje osnovnih postulata islamskog vjerovanja, s naglaskom na vjerovanje i percepciju Allaha, dž.š., u saglasnosti s islamskim postulatima, zatim slijedi obavljanje namaza unutar kojeg se učvršćuje vjerovanje i ostvaruje bliska povezanost s Allahom, dž.š., a potom se iz internaliziranog vjerovanja sagledavaju i obrasci interpersonalnih odnosa s drugim ljudima u saglasnosti s islamskim postulatima.

Tri navedena faktora religioznosti izdvojila su se po stepenu razvoja religioznosti (od unutrašnjih do vanjskih aspekata religioznosti). Na osnovu rezultata faktorske analize konstatovalo se da se konstruisanim Upitnikom ispituju ili mjere tri dimenzije religioznosti ispitanika islamske vjeroispovijesti.

Dobijeni Cronbachov alpha koeficijent pouzdanosti ukazao je da konstruisani Upitnik religioznosti ima izrazito visok stepen pouzdanosti ($\alpha=0,950$), što ukazuje da je riječ o izrazito homogenom instrumentu, čije su tvrdnje u visokom stepenu međusobne povezanosti. Utvrđena je i unutrašnja konzistencija svake skale zasebno. Cronbachov alpha koeficijent pouzdanosti Subskale koja se odnosi na internalizirano vjerovanje i percepciju Allaha, dž.š., u saglasnosti sa islamskim postulatima iznosi ($\alpha=0,975$), Subskale koja se odnosi na obavljanje namaza iznosi ($\alpha=0,933$) i Subskale koja se odnosi na interpersonalne odnose s drugim ljudima u saglasnosti sa islamskim postulatima iznosi ($\alpha=0,843$). Dobijeni rezultati ukazuju na izrazito visok koeficijent unutrašnje konzistencije sve tri subskale religioznosti.

Ispitana je pouzdanost Upitnika i na našem uzorku, te je utvrđen visok Cronbachov alpha koeficijent

pouzdanosti ($\alpha=,896$) koji ukazuje na njegovu jasnu homogeniziranost (tabela 43. u prilogima).

Upitnik školske motivacije – The Inventory of School Motivation – ISM (Ali & McInerney, 2005) konstruisan je za mjerenje školske motivacijske ciljne orijentacije studenata. Dizajniran je da objasni školske motivacijske karakteristike individua i grupa radi ispitivanja sličnosti i razlika između njih; objasni ishodne promjene, poput školskog uspjeha, tj. rezultata u slučaju pojedinačnih individualnih i grupnih karakteristika i razlika, i/ili da predvidi buduće rezultate ponašanja učenika pojedinačno i grupne karakteristike.

Upitnik školske motivacije sastoji se iz osam subskala: spremnost na izvršavanje školskih zadataka (1, 2, 3 i 4), ulaganje truda i napora u školsko učenje (5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11), takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka (12, 13, 14, 15, 16 i 17), težnja za dominacijom i društvenom moći (18, 19, 20, 21, 22 i 23), težnja za grupnim radom (24, 25 i 26), težnja za pomaganjem drugima u vršenju školskih zadataka (27, 28, 29, 30 i 31), potreba za pozitivnim potkrepljenjem u izvršavanju školskih zadataka od strane drugih (nastavnika, roditelja i prijatelja) (32, 33, 34, 35 i 36) i potreba za nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha (37, 38, 39, 40, 41, 42 i 43).

Izvršena je provjera Upitnika školske motivacije i na našem uzorku, te je konstatovano da ima visok stepen pouzdanosti ($\alpha=0,925$), što ukazuje da je riječ o izrazito homogenom instrumentu čije su tvrdnje u visokom stepenu međusobne povezanosti. Stepenu pouzdanosti subskala je sljedeći: spremnost na izvršavanje školskih zadataka ($\alpha=0,783$), ulaganje truda i napora u školsko učenje ($\alpha=0,765$), takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka ($\alpha=0,721$), težnja za dominacijom i društvenom moći ($\alpha=0,756$), težnja za grupnim radom ($\alpha=0,765$), težnja za pomaganjem drugima u vršenju školskih zadataka ($\alpha=0,768$), potreba

za pozitivnim potkrepljenjem u izvršavanju školskih zadataka od drugih (nastavnika, roditelja i prijatelja) ($\alpha=0,727$) i potreba za nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha ($\alpha=0,726$) (tabela 45. u prilogima).

2.2. Ispitanici

Istraživački uzorak činilo je 329 ispitanika (159 iz osnovne škole i 170 iz srednje škole). Činili su ga učenici sedmog razreda osnovnih škola i učenici drugog razreda srednjih škola iz Jajca, Donjeg Vakufa, Bugojna, Gornjeg Vakufa, Travnika, Viteza i Novog Travnika. Po varijabli spol uzorak je sačinjavalo 47,1% ispitanika muškog i 52,9% ispitanika ženskog spola. Prema uzrastu ispitanika uzorak je sačinjavalo 48,3% učenika osnovne i 51,7% učenika srednje škole.

2.3. Statistički postupci

Od statističkih postupaka u radu su predstavljeni osnovni statistički parametri i parametri deskriptivne statistike. Budući da je ustanovljeno da distribucija rezultata odstupa od normalne raspodjele, korišteni su statistički postupci neparametrijske statistike. Za testiranje povezanosti bipolarnih varijabli korišten je Mann-Whitney test, a za testiranje korelacije je korišten Spearmanov koeficijent korelacije.

3. Prikaz rezultata istraživanja i diskusija

Prije nego što se pristupilo definiranju odnosa između istraživačkih varijabli, utvrđeni su osnovni statistički parametri i parametri deskriptivne statistike, a potom i distribucija rezultata dobijenih na Upitniku religioznosti (Isić, Pehlić i Neimarlija, 2014) i Upitniku školske motivacije (Ali & McInerney, 2005).

U tabeli 1. predstavljene su ostvarene prosječne vrijednosti na Upitniku religioznosti unutar sve tri subskale (prihvatanje postulata islamskog vjerovanja, ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima i obavljanje namaza).

Tabela 1. Osnovni statistički parametri i parametri deskriptivne statistike utvrđeni pri ispitivanju religioznosti

	N (broj Ispitanika)	Minimum	Maksimum	Suma	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Prihvatanje postulata islamskog vjerovanja	329	101,00	171,00	51139,00	155,91	12,56
Obavljanje namaza	329	,00	27,00	5479,00	16,65	5,19
Ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima	329	15,00	36,00	9607,00	29,20	4,41

U tabeli 1. vidljive su ostvarene prosječne vrijednosti i standardne devijacije unutar svih subskala Upitnika religioznosti. Najveća prosječna vrijednost utvrđena je na subskali

prihvatanje postulata islamskog vjerovanja (AS=155,91), slijedi ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima (AS=29,20), te obavljanje namaza (AS=16,65), što je u skladu

s brojem tvrdnji navedenih subskala. Također, shodno navedenim aritmetičkim sredinama izražen je i stepen standardne devijacije ili raspršenja rezultata oko aritmetičke sredine.

Tabela 2. Odstupanje distribucije rezultata od normalne raspodjele unutar subskala Upitnika religioznosti

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Prihvatanje postulata islamskog vjerovanja	,131	328	,000	,894	328	,000
Obavljanje namaza	,063	328	,003	,981	328	,000
Ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima	,100	328	,000	,966	328	,000

Rezultati predstavljeni u tabeli 2, a dobijeni putem Kolmogorov-Smirnovog testa, ukazuju na stepen odstupanja dobijenih rezultata od normalne raspodjele unutar pojedinih subskala Upitnika

religioznosti: prihvatanje postulata islamskog vjerovanja (0,131; $p < 0,01$), obavljanje namaza (0,063; $p < 0,01$), te ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima (0,100; $p < 0,01$).

U tabeli 3. predstavljene su ostvarene prosječne vrijednosti na Upitniku školske motivacije unutar svih osam subskala (zadatak, trud, takmičenje, društvena moć, rad u grupama, briga za društvo, pohvala i nagrada).

Tabela 3. Osnovni statistički parametri i parametri deskriptivne statistike utvrđeni pri ispitivanju školske motivacije

	N (broj Ispitanika)	Minimum	Maksimum	Sum	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Trud	329	15	35	9487	28,84	4,19
Nagrada	329	7	35	8607	26,16	6,895
Pohvala	329	5	25	6610	20,09	4,6
Takmičenje	329	6	30	6493	19,74	5,672
Briga za društvo	329	5	25	6400	19,45	3,994
Zadatak	329	10	20	5968	18,14	1,829
Društvena moć	329	6	30	4990	15,17	6,899
Rad u grupama	329	3	15	3735	11,35	2,998

U tabeli 3. vidljive su ostvarene prosječne vrijednosti i standardne devijacije unutar svih subskala Upitnika školske motivacije. Najveća prosječna vrijednost utvrđena je na

subskalama trud (AS=28,84), briga za društvo (AS=20,09), te pohvala (AS=20,09), a najmanju prosječnu vrijednost ima subskala rad u grupama (AS=11,35), što je u skladu s brojem

tvrdnji navedenih subskala. Također, shodno navedenim aritmetičkim sredinama izražen je i stepen standardne devijacije ili raspršenja rezultata oko aritmetičke sredine.

Tabela 4. Odstupanje distribucije rezultata od normalne raspodjele unutar subskala Upitnika školske motivacije

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Zadatak	,207	329	,000	,867	329	,000
Trud	,114	329	,000	,955	329	,000
Takmičenje	,081	329	,000	,977	329	,000
Društvena moć	,107	329	,000	,941	329	,000
Rad u grupama	,113	329	,000	,928	329	,000
Briga za društvo	,121	329	,000	,948	329	,000
Pohvala	,143	329	,000	,883	329	,000
Nagrada	,119	329	,000	,921	329	,000

Rezultati predstavljeni u tabeli 4, a dobijeni putem Kolmogorov-Smirnovog testa, ukazuju na stepen odstupanja dobijenih rezultata od normalne raspodjele unutar pojedinih subskala Upitnika školske motivacije: zadatak (0,207; $p < 0,01$), trud (0,114; $p < 0,01$), takmičenje (0,081; $p < 0,01$), društvena moć (0,107; $p < 0,01$), rad u grupama (0,113; $p < 0,01$), briga za društvo (0,121;

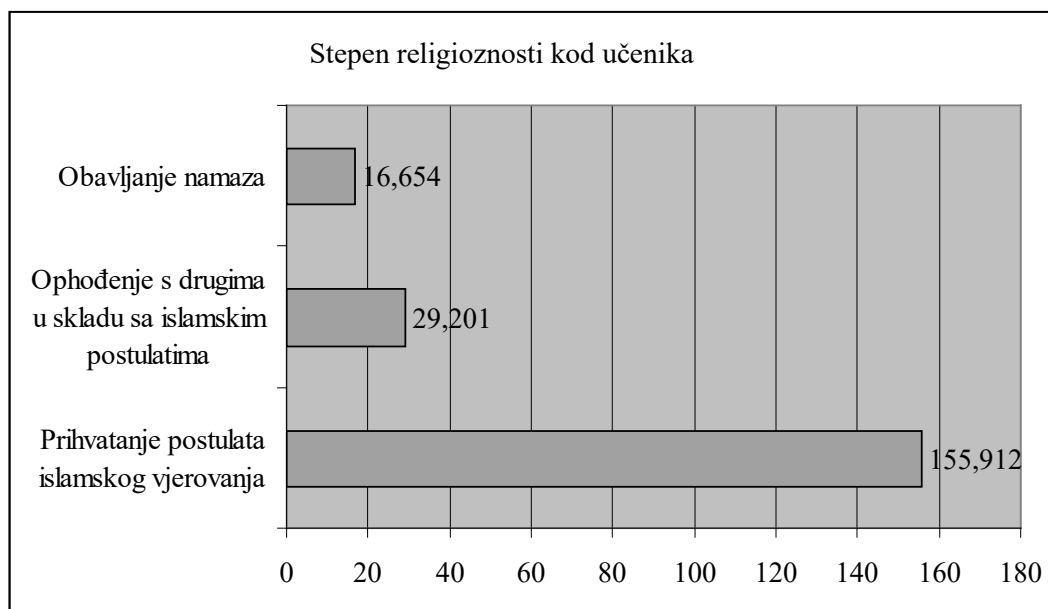
$p < 0,01$), pohvala (0,143; $p < 0,01$), te nagrada (0,119; $p < 0,01$).

3.1. Religioznost učenika osnovnih i srednjih škola

Na osnovu uvida u tabelu 1. i grafikon 1. vidljivo je kako u ovom istraživačkom dizajnu religioznost ima trodijelnu strukturu: 1. Prihvatanje postulata islamskog vjerovanja, 2. Obavljanje namaza i

3. Ophođenje s drugima u skladu s islamskim postulatima.

Rezultati istraživanja (tabela 1. i grafikon 1.) stepena religioznosti, a na osnovu analize aritmetičkih sredina rezultata na subskalama religioznosti, pokazali su kako je na prvom mjestu prihvatanje postulata islamskog vjerovanja, na drugom ophođenje s drugima u skladu s islamskim postulatima i na trećem obavljanje namaza.

Grafikon 1. Stepen religioznosti kod učenika

Rezultati potvrđuju kako je u najvećoj mjeri prisutna deklarativna religioznost, slijedi njezina socijalna dimenzija, a u najmanjoj mjeri prisutno je prakticiranje vjere. Naime, imajući u vidu da je obavljanje namaza

najmanje zastupljeno kod učenika, lahko je zaključiti kako školska vjeronauka i drugi religijski faktori u većoj mjeri obrazovno utječu na učenike, te kako u manjoj mjeri imaju odgojnu funkciju s ciljem prakticiranja vjere.

Ispitali smo stepen religioznosti učenika osnovnih i srednjih škola i ustanovili postoji li između njih statistički značajna razlika. Slijedi prikaz i analiza razlike u stepenu religioznosti učenika osnovnih i srednjih škola.

Tabela 5. Rang vrijednosti religioznosti u odnosu na varijablu uzrast ispitanika

	Uzrast ispitanika	N	Mean Rank	Sum of Ranks
1. Prihvatanje postulata islamskog vjerovanja	osnovna škola	158	171,81	27145,50
	srednja škola	170	157,71	26810,50
2. Obavljanje namaza	osnovna škola	159	160,02	25443,00
	srednja škola	170	169,66	28842,00
3. Ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima	osnovna škola	159	163,47	25992,00
	srednja škola	170	166,43	28293,00

Tabela 6. Tabela statističkih neparametrijskih testova za nezavisnu varijablu uzrast ispitanika

	1	2	3
Mann-Whitney U	12275,500	12723,000	13272,000
Wilcoxon W	26810,500	25443,000	25992,000
Z	-1,348	-,920	-,283
Asymp. Sig. (2-tailed)	,178	,357	,778

a. Grouping Variable: Uzrast ispitanika

Rezultati istraživanja, uvidom u rang vrijednosti religioznosti (tabela 5.), ukazuju da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu religioznosti između učenika osnovne i srednje škole.

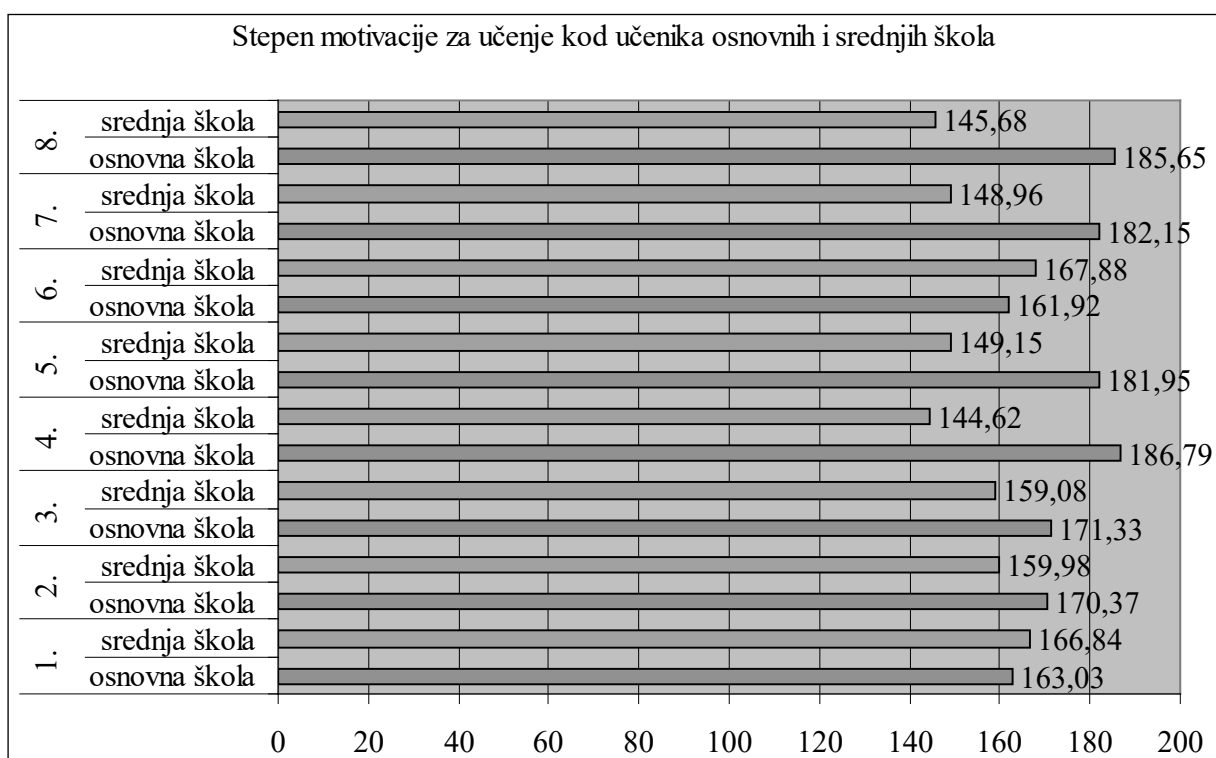
Rezultati Mann-Whitney testa (tabela 6.) pokazali su kako evidentirana razlika u stepenu religioznosti učenika osnovne i srednje škole nije

statistički značajna ni na jednoj subskali religioznosti. Dakle, ne postoji statistički značajna razlika u stepenu religioznosti između učenika osnovne i srednje škole niti na jednoj subskali religioznosti. Pretpostavljamo da razlika u stepenu religioznosti učenika osnovne i srednje škole ne postoji, jer se ni srednjoškolska vjeronauka ne razlikuje od osnovnoškolske

vjeronauke, tj. da ima u većoj mjeri obrazovni karakter, a da je zapostavljen odgojni karakter koji bi trebao biti u funkciji odgoja u vjeri.

3.2. Motivacija za školskim učenjem učenika osnovnih i srednjih škola

Na osnovu uvida u tabelu 3. i grafikon 2. vidljivo je kako u ovom istraživačkom dizajnu motivacija

Grafikon 2. Stepen motivacije za školsko učenje kod učenika osnovnih i srednjih škola

za školsko učenje ima osmodijelnu strukturu: 1. spremnost za izvršavanje školskih zadataka (zadatak), 2. ulaganje truda i napora u školsko učenje (trud), 3. takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka (takmičenje), 4. težnja za dominacijom i društvenom moći (društvena moć), 5. težnja za grupnim radom (rad u grupama), 6. težnja za pomaganjem drugima u vršenju školskih zadataka (briga za društvo), 7. potreba za pozitivnim potkrepljenjem u izvršavanju školskih zadataka od drugih – nastavnika, roditelja i prijatelja (pohvala) i 8.

potreba za nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha (nagrada).

Rezultati istraživanja (tabela 7. i grafikon 2.) motivacije učenika za školsko učenje, a na osnovu analize aritmetičkih sredina rezultata na subskalama motivacije za školsko učenje, pokazali su kako je na prvom mjestu trud, slijede ga nagrada, pohvala, takmičenje, briga za društvo, zadatak, društvena moć, a na posljednjem mjestu je rad u grupama. Također, vidljivo je da je motivacija za školsko učenje u većoj mjeri prisutnija kod učenika osnovne škole za sve subskele osim

za zadatak, gdje je veća motiviranost vidljiva kod učenika srednje škole.

Rezultati istraživanja potvrđuju model naše škole u kojem je uveliko zastupljena ekstrinzična motivacija za postignućem. Vidljivo je da je jasno oblikovan odgojni ideal učenika koji se uveliko u svome postignuću oslanja na vlastiti trud očekujući ekstrinzično motiviranu satisfakciju.

Ispitali smo stepen motivacije za školsko učenje kod učenika osnovnih i srednjih škola i ustanovili postoji li između njih statistički značajna razlika.

Tabela 7. Rang vrijednosti zavisnih varijabli u odnosu na varijablu uzrast ispitanika

	Uzrast ispitanika	N	Mean Rank	Sum of Ranks
1. Zadatak	osnovna škola	159	163,03	25921,50
	srednja škola	170	166,84	28363,50
2. Trud	osnovna škola	159	170,37	27088,50
	srednja škola	170	159,98	27196,50
3. Takmičenje	osnovna škola	159	171,33	27241,50
	srednja škola	170	159,08	27043,50
4. Društvena moć	osnovna škola	159	186,79	29700,00
	srednja škola	170	144,62	24585,00
5. Rad u grupama	osnovna škola	159	181,95	28930,00
	srednja škola	170	149,15	25355,00
6. Briga za društvo	osnovna škola	159	161,92	25746,00
	srednja škola	170	167,88	28539,00
7. Pohvala	osnovna škola	159	182,15	28961,50
	srednja škola	170	148,96	25323,50
8. Nagrada	osnovna škola	159	185,65	29519,00
	srednja škola	170	145,68	24766,00

Tabela 8. Tabela statističkih neparametrijskih testova za nezavisnu varijablu uzrast ispitanika

	1	2	3	4	5	6	7	8
Mann-Whitney U	13201,5	12661,5	12508,5	10050,0	10820,0	13026,0	10788,5	10231,0
Wilcoxon W	25921,5	27196,5	27043,5	24585,0	25355,0	25746,0	25323,5	24766,0
Z	-,372	-,993	-1,169	-4,025	-3,152	-,569	-3,179	-3,815
Asymp. Sig. (2-tailed)	,710	,321	,242	,000	,002	,569	,001	,000

a. Grouping Variable: Uzrast ispitanika

Rezultati Mann-Whitney testa pokazali su kako postoje statistički značajne razlike, na nivou značajnosti od 0,01 u stepenu motivacije za školsko učenje između učenika osnovne i srednje škole na subskalama motivacije za školsko učenje: društvena moć, rad u grupama, pohvala i nagrada, a na drugim subskalama razlika nije statistički značajna. Naime, učenici osnovnih škola iskazuju viši stepen težnji za dominacijom i društvenom moći u razredu, zatim

više teže ka grupnom radu, pozitivnim potkrepljenjem u izvršavanju školskih zadataka i nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha u odnosu na učenike srednjih škola.

3.3. Odnos spola i zavisnih varijabli

S ciljem ispitivanja odnosa religioznosti s nezavisnom varijablom spol ispitanika uradili smo Mann-Whitney test.

Generalno, uvidom u srednji rang istraživački rezultati (tabela 9)

potvrđuju ranije istraživačke spoznaje po kojima su djevojčice religioznije od dječaka. Istovremeno, rezultati istraživanja (tabela 10) pokazali su da postoji razlika samo na varijabli prihvatanje postulata islamskog vjerovanja. Na varijabli prihvatanje postulata islamskog vjerovanja ispitanici ženskog spola su pokazali statistički značajno viši srednji rang na nivou značajnosti od 0,01 u odnosu na ispitanike muškog spola. Ostale razlike u srednjem rangu nisu statistički značajne.

Tabela 9. Rang vrijednosti religioznosti u odnosu na varijablu spol

	Spol učenika	N	Mean Rank	Sum of Ranks
1. Prihvatanje postulata islamskog vjerovanja	muški	154	148,27	22833,50
	ženski	174	178,86	31122,50
2. Obavljanje namaza	muški	155	158,50	24568,00
	ženski	174	170,79	29717,00
3. Ophođenje s drugima u skladu sa islamskim postulatima	muški	155	153,72	23826,00
	ženski	174	175,05	30459,00

Tabela 10. Tabela statističkih neparametrijskih testova za nezavisnu varijablu spol ispitanika

	1	2	3
Mann-Whitney U	10898,500	12478,000	11736,000
Wilcoxon W	22833,500	24568,000	23826,000
Z	-2,922	-1,172	-2,036
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003	,241	,042

a. Grouping Variable: Spol ispitanika

S ciljem sagledavanja odnosa motivacije za školskim učenjem s nezavisnom varijablom spol primijenjen je Mann-Whitney test. Rezultati istraživanja

(tabela 11) pokazali su da na subskalama takmičenje, društvena moć, rad u grupama i nagrada ispitanici muškog spola pokazuju veću motiviranost od ispitanika

ženskog spola, dok na subskalama zadatak, trud, briga za društvo i pohvala ispitanici ženskog spola pokazuju veću motiviranost od ispitanika muškog spola.

Tabela 11. Rang vrijednosti zavisnih varijabli u odnosu na varijablu spol

	Spol učenika	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Zadatak	muški	155	162,72	25221,50
	ženski	174	167,03	29063,50
Trud	muški	155	149,34	23147,00
	ženski	174	178,95	31138,00
Takmičenje	muški	155	183,61	28459,50
	ženski	174	148,42	25825,50
Društvena moć	muški	155	188,03	29145,00
	ženski	174	144,48	25140,00

	Spol učenika	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Rad u grupama	muški	155	167,65	25985,00
	ženski	174	162,64	28300,00
Briga za društvo	muški	155	159,77	24765,00
	ženski	174	169,66	29520,00
Pohvala	muški	155	164,93	25564,00
	ženski	174	165,06	28721,00
Nagrada	muški	155	179,09	27759,00
	ženski	174	152,45	26526,00

Tabela 12. Tabela statističkih neparametrijskih testova za nezavisnu varijablu spol

	Zadatak	Trud	Takmičenje	Društvena moć	Rad u grupama	Briga za društvo	Pohvala	Nagrada
Mann-Whitney U	13131,5	11057,0	10600,5	9915,0	13075,0	12675,0	13474,0	11301,0
Wilcoxon W	25221,5	23147,0	25825,5	25140,0	28300,0	24765,0	25564,0	26526,0
Z	-,420	-2,828	-3,355	-4,152	-,480	-,944	-,013	-2,540
Asymp. Sig. (2-tailed)	,675	,005	,001	,000	,631	,345	,990	,011

a. Grouping Variable: Spol ispitanika

Rezultati istraživanja Mann-Whitney testa (tabela 12) pokazali su kako u motiviranosti za školskim učenjem postoji statistički značajna razlika u stavovima ispitanika muškog i ženskog spola na subskalama trud, takmičenje, društvena moć i nagrada, a na ostalim subskalama ne postoji statistički značajna razlika u njihovim

stavovima. Dakle, na varijablama takmičenje, društvena moć i nagrada ispitanici muškog spola su pokazali statistički značajno viši srednji rang u odnosu na ispitanike ženskog spola, dok su na varijabli trud ispitanici ženskog spola pokazali statistički značajno viši srednji rang u odnosu na ispitanike muškog spola.

3.4. Odnos religioznosti i motivacije za školskim učenjem

Za predstavljanje istraživačkih rezultata o odnosu religioznosti i motivacije učenika za školskim učenjem, a s obzirom da dobijeni rezultati odstupaju od normalne raspodjele, korišten je Spearman's rho koeficijent korelacije.

Tabela 13. Odnos religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem

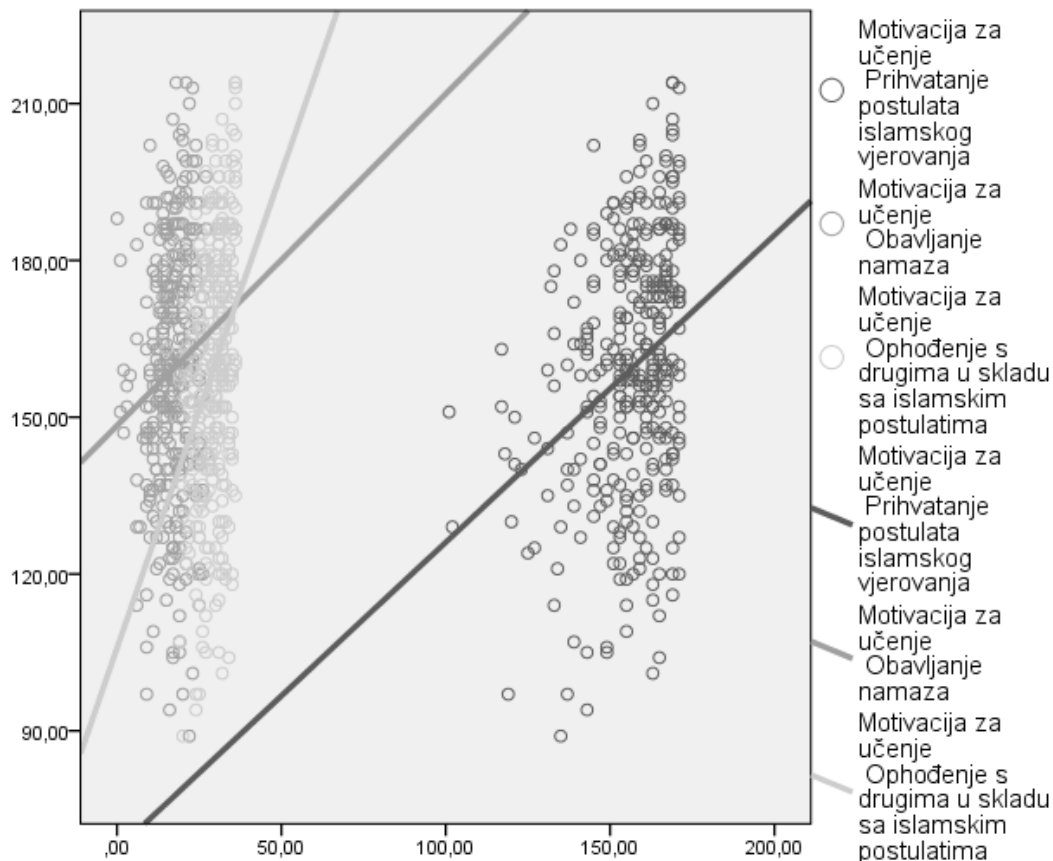
		Religioznost učenika	Motivacija za učenje
Spearman's rho	Religioznost učenika	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	.
		N	328
	Motivacija za učenje	Correlation Coefficient	,313**
		Sig. (2-tailed)	,000
		N	327

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Iz korelacijske matrice vidljivo je da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između subskala religioznosti učenika i subskala motivacije za školskim učenjem.

Iz skater dijagrama vidljivo je da porast na skali religioznosti prati porast na skali motivacije za školskim učenjem. Rezultati istraživanja pokazali su da postoji statistički

značajna pozitivna povezanost religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem. Korelacija je pozitivno signifikantna na nivou značajnosti 0,01.

Grafikon 3. Odnos religioznosti učenika i motivacije za školskim učenjem

Tako ispitanici koji pokazuju veće vrijednosti na subskalama religioznosti istovremeno pokazuju i statistički

značajno veće vrijednosti na nivou značajnosti 0,01, na skali motivacije za školskim učenjem.

Ispitan je i odnos religioznosti sa subskalama motivacije za školsko učenje.

Tabela 14. Odnos religioznosti učenika i subskala motivacije za školskim učenjem

Spearman's rho	Zadatak	Trud	Takmičenje	Društvena moć	Rad u grupama	Briga za društvo	Pohvala	Nagrada
Correlation Coefficient	,367**	,498**	,143**	,039	,186**	,460**	,291**	,125*
Sig. (2-tailed)	,000	,000	,010	,479	,001	,000	,000	,023

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Iz skater dijagrama 4. vidljivo je kako porast na skali religioznosti prati porast na svim subskalama motivacije za školsko učenje. Rezultati istraživanja (tabela 14.) pokazali su da postoji statistički značajna pozitivna povezanost religioznosti učenika i subskala motivacije za školskim učenjem. Izuzetak je samo subskala društvena moć koja nije statistički značajno povezana s religioznošću učenika.

Shodno tome može se konstatovati da religioznost kod učenika

pozitivno podstiče spremnost na izvršavanje školskih zadataka, spremnost na ulaganje truda i napora u školsko učenje, takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka, težnju ka grupnom radu u razredu, težnju za pomaganjem drugima u izvršavanju školskih zadataka i potrebu za nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha.

Rezultati korelacijske analize (tabela 14.) pokazali su kako učenici koji na skali religioznosti pokazuju veće vrijednosti u statistički značajnoj

mjeri, na nivou značajnosti 0,01, pokazuju veće vrijednosti na subskalama motivacije za školskim učenjem: zadatak, trud, takmičenje, rad u grupama, briga za društvo i pohvala, te na nivou značajnosti 0,05 pokazuju veće vrijednosti na subskali nagrada.

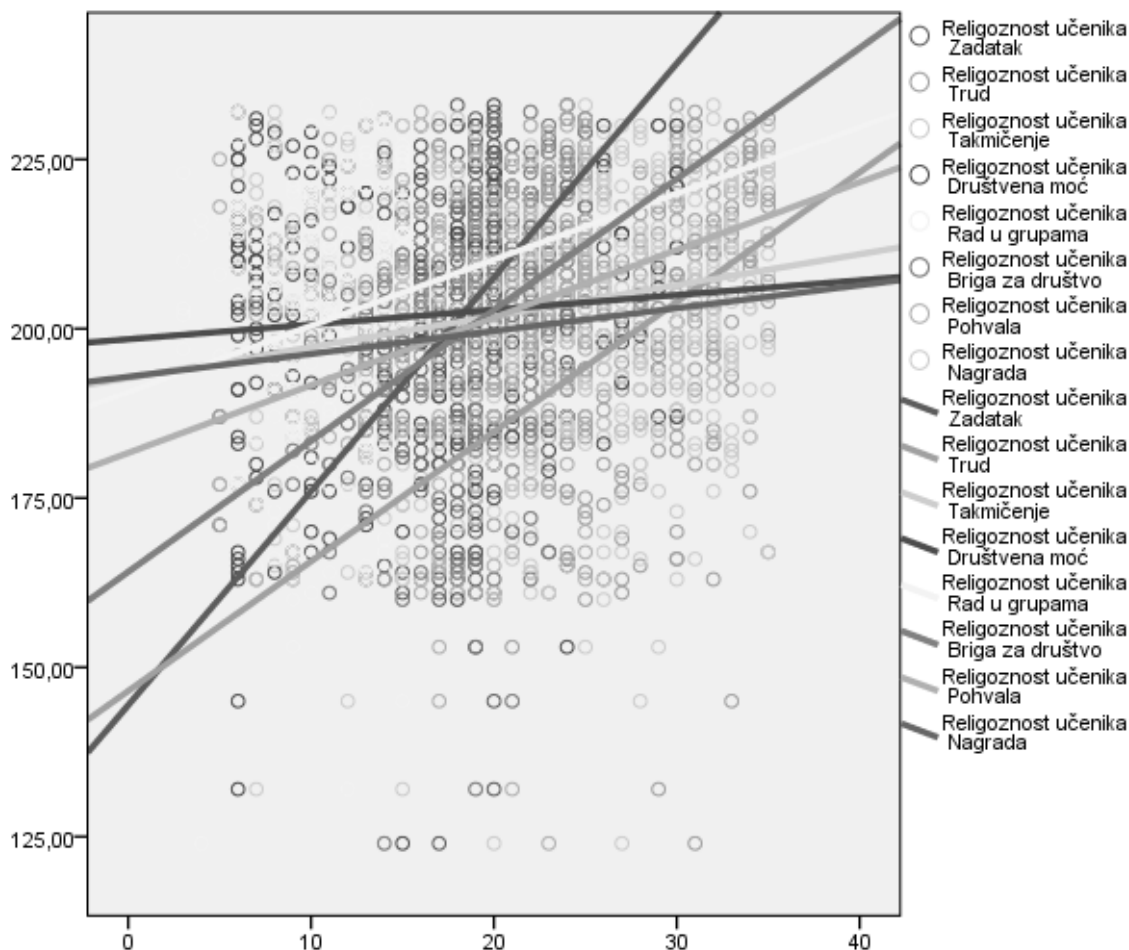
Studija Metina Güvena (2013) pod nazivom Veza između motivacije i religioznosti: empirijsko istraživanje povezanosti akademske motivacije i intrinzične religijske motivacije, ispitala je vezu između religioznosti i akademske motivacije kod učenika

srednjih škola i studenata u Turskoj. Prema rezultatima, veza između akademske motivacije i intrinzične religijske motivacije ne postoji. Njegovi rezultati su suprotni našima.

Rezultatima našeg istraživanja kompatibilni su rezultati istraživanja koje su proveli Vejo, Adilović i Durmić

(2016), a koje je pokazalo da je kod učenika nedovoljnog i dobrog uspjeha u odnosu na učenika vrlo dobrog i odličnog uspjeha više zastupljena dimenzija dnevnog spiritualnog iskustva, dok je religijska podrška značajno više prisutnija kod učenika odličnog uspjeha u odnosu na učenike dobrog uspjeha.

Istraživački rezultati su potvrdili da ispitanici pravilno razumiju važnost učenja iz islamske perspektive, po kojoj je Allahu, dž.š., draži učeni vjernik od pobožnog vjernika, te da su shvatili poruku prve objave: “Uči, čitaj u ime Svo-ga Gospodara!”.

Grafikon 4. Odnos religioznosti učenika i subskala motivacije za školskim učenjem

4. Zaključak

Na temelju uvida u relevantne teorijske i istraživačke izvore može se izvesti zaključak kako se religioznost potvrđuje kao varijabla koja ostvaruje relacije s nizom različitih varijabli u različitim naučnim oblastima: antropologiji, sociologiji, psihologiji i pedagogiji.

Na temelju rezultata ovog istraživanja mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- Ne postoji statistički značajna razlika u stepenu religioznosti između učenika osnovne i srednje škole niti na jednoj subskali religioznosti.

- U kontekstu motivacije za školskim učenjem učenici osnovnih škola iskazuju viši stepen težnji za dominacijom i društvenom moći u razredu, zatim više teže grupnom radu, pozitivnim potkrepljenjem u izvršavanju školskih zadataka i nagrađivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha u odnosu na učenike srednjih škola.
- U okviru skale religioznosti samo na varijabli prihvatanje postulata islamskog vjerovanja ispitanici ženskog spola su pokazali statistički značajno

viši srednji rang u odnosu na ispitanike muškog spola, a na druge dvije varijable ne postoji statistički značajna razlika.

- Ispitanici koji pokazuju veće vrijednosti na subskalama religioznosti istovremeno pokazuju i statistički značajno veće vrijednosti na skali motivacije za školskim učenjem.
- Religioznost kod učenika pozitivno podstiče spremnost na izvršavanje školskih zadataka, spremnost na ulaganje truda i napora u školsko učenje, takmičenje s drugim učenicima u izvršavanju školskih zadataka,

težnju ka grupnom radu u razredu, težnju za pomaganjem drugima u izvršavanju školskih zadataka i potrebu za nagradivanjem zbog ostvarenog školskog uspjeha.

Istraživački rezultati potvrđuju kako je u najvećoj mjeri prisutna deklarativna religioznost, slijedi njezina socijalna dimenzija, što implicira zaključak kako školska vjeronauka i drugi religijski faktori u većoj mjeri obrazovno utječu na učenike, a u manjoj mjeri imaju odgojnu funkciju s ciljem prakticiranja vjere, što ukazuje na potrebu redefiniranja vjeronaučnih aktivnosti

koje bi u većoj mjeri trebale osnaživati odgojnu dimenziju.

Implikacije istraživačkih rezultata:

- Istraživački rezultati mogu biti osnova za redefiniranje i redizajniranje nastavnih planova i programa, te udžbenika vjeronauke.
- Istraživački rezultati mogu biti osnova za kreiranje programa permanentne edukacije nastavnika vjeronauke, a u funkciji jačanja odgojne funkcije vjeronauke, a samim tim i škole.
- Dobijeni istraživački rezultati mogu biti osnova za kreiranje radionica za nastavnike koje bi

bile u funkciji jačanja njihovih kompetencija za motivisanje učenika u odgojno-obrazovnom procesu.

- Ovi rezultati mogu biti osnova za kreiranje radionica za učenike, a koje bi bile u funkciji razvijanja motivacije za izvrsnošću i većim postignućem.

Kao preporuku za buduća istraživanja izdvajamo potrebu da se neke od navedenih istraživačkih spoznaja provjere u temeljitijem istraživanju koje bi obuhvatilo veći uzorak učenika osnovne i srednje škole, te stavove osnovnoškolskih i srednjoškolskih nastavnika.

Literatura

- Acguaviva, S. i Pace, E. (1996). *Sociologija religija: problemi i perspektive*. Zagreb: Societas, Zavod za sociologiju.
- Ali, J. & McInerney, D. M. (2005). *An analysis of the predictive validity of the inventory of school motivation (ISM)*. AARE 2005 International Educational Conference. Sydney, Australia.
- Allport, G.W. & Ross, J.M. (1967). "Personal religious orientation and prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4): 432–443.
- Čorić, Š.Š. (1998). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Dorđević, J.Đ. (1997). *Nastava i učenje u savremenoj školi*. Beograd: Učiteljski fakultet.
- Dušanić, S. (2007). *Psihološka istraživanja religioznosti*. Banjaluka: Filozofski fakultet.
- English, H. B. & English, A. C. (1976). *A comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. New York: David McKay Company, Inc.
- Glock, C. Y. & Stark, R. (1962). "On the study of religious commitment". *Religious Education*, 53(4), 98–100.
- Glock, C. Y. & Stark, R. (1965). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.
- Güven, M. (2013). "Relation of motivation and religiosity: an empirical research on the relation of academic motivation and intrinsic religious motivation". *Ekev akademi dergisi*, 17 (55), 151–165.
- Isić, A., Pehlić, I., Neimarlija, M. (2014). "Konstrukcija i metrijske karakteristike upitnika religioznosti". *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 12, 17–37.
- Keilbach, V (1939), *Uvod u Psihologiju religije: historijski razvitak i metode* (I. svezak). Zagreb: Knjižnica života.
- King, M., & Hunt, R. (1967), "Dimensions of religiosity in measuring the religious variable". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 6, 173–190.
- King, M., & Hunt, R. (1969), "Measuring the religious variable: Amended findings". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 8, 321–323.
- Korkut, B. (prev.) (1992). *Kur'an s prevodom*. Medina Munevvera: Kompleks Hadimu-l-Haramejni-š-Šerifejni-l-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa.
- Leman, I. (2011). *Motivacija sa testom i vežbama*. Beograd: Laguna.
- Marentić-Požarnik, B. (1978). "Kvalitet interakcije nastavnik-učenici kao značajan faktor efikasnosti nastave", *Zbornik 11 Instituta za pedagoška istraživanja*, 117–127. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Marinović-Jerolimov, D. (1995). *Više-dimenzionalni pristup u istraživanju religioznosti: Smjernice za istraživanja u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- McCaslin, M., & Hickey, D. (2001). "Educational psychology, social constructivism, and educational practice: A case of emergent identity". *Educational Psychologist*, 36 (2), 133–140.
- Palekčić, M. (1985). *Unutrašnja motivacija i školsko učenje*. Sarajevo: Svjetlost i Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rohrkemper, M. M. (1989). "Self-Regulated Learning and Academic Achievement: A Vygotskian View". In: Zimmerman, B.J., Schunk, D.H. (eds) *Self-Regulated Learning and Academic Achievement*. Springer Series in Cognitive Development. Springer, New York, NY.
- Savić, J. (1994). *Intrinsička motivacija*. Beograd: Rad.
- Schwartz, S.J., Waterman, A.S. (2006). "Changing interests: A longitudinal study of intrinsic motivation for personally salient activities", *Journal of Research in Personality* 40, 1119–1136.
- Trebješanin, B. (1986). *Unutarnja motivacija: pojam i pedagoško-psihološke implikacije u visokoškolskom učenju* (Magistarski rad). Beograd: Filozofski fakultet.
- Trebješanin, B. (1998). "Intrinzična motivacija kao cilj nastavnog procesa". *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 30, 168–179.

Trebješanin, B. i J. Šefer (1991). "Motivacija učenika". *Učitelj u praksi* (72-96). Beograd: Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja.

Vejo, E, Adilović, M i Durmić, A. (2016). *Religioznost i rizična ponašanja adolescenata u urbanim sredinama FBiH*. Sarajevo: Centar za dijalog – Vesatijja.

Lynette S. Arnold, Erica J. Sainsbury (2004). "Investigating Motivation in Context: Developing Sociocultural Perspectives", *European Psychologist*. 9 (4), 245–256.

الموجز

العلاقة بين التدين عند التلاميذ ومحفزاتهم للدراسة

فكرت تشانتشار

عزت بيهلتيش

موضوع هذا البحث هو العلاقة بين تدين التلاميذ ومحفزاتهم للدراسة. كان هدف البحث هو تحديد العلاقة بين تدين التلاميذ ومحفزاتهم للدراسة، بناء على استطلاع آراء تلاميذ المدارس الابتدائية والثانوية. وقد استخدمت في البحث الطرق الآتية: طريقة التحليل النظري، وطريقة المسح الوصفي التحليلي، واستخدمت أدوات البحث الآتية: استبيان التدين (إيسيتش، بهلتيش، نيمارليجا، 2014) واستبيان التحفيز المدرسي *The Inventory of School Motivation – ISM* (Ali, Mc Inerney, 2005) وقد أظهرت نتائج البحث أن التدين يؤثر إيجابيا وإحصائيا في الدراسة. ويشجع التدين التلاميذ إيجابيا على أداء واجباتهم المدرسية، والاستعداد لبذل الجهد في الدراسة، والتنافس مع باقي التلاميذ في تنفيذ الواجبات المدرسية، والحرص على العمل الجماعي في الفصل ومساعدة الآخرين في أداء واجباتهم المدرسية، وضرورة المكافأة على النجاح في المدرسة. وقد ثبت أنه لا يوجد فرق في التدين بين تلاميذ المدارس الابتدائية والثانوية، ولا بين التلاميذ من الجنسين.

وقد خلصنا إلى نتيجة مفادها أن التعليم الديني والعوامل الدينية الأخرى تؤثر تعليميا بدرجة أكبر في التلاميذ، وبدرجة أقل تربويا بهدف ممارسة الشعائر الدينية، مما يدل على ضرورة إعادة تعريف أنشطة التعليم الديني التي ينبغي أن تعزز البعد التربوي.

الكلمات الرئيسية: التدين، الممارسة الدينية، التلاميذ، محفزات الدراسة.

Summary

THE IMPACT OF THE RELIGIOUSNESS OF STUDENTS ON THEIR MOTIVATION IN SCHOOL LEARNING

Fikret Čančar, Izet Pehlić

The subject of this article is the correlation between religiousness of students and their motivation for learning in school. The research aimed to establish, based on the attitude of primary and secondary school students, whether or not and to what degree the faith of students impacts their motivation for school learning. The method of theoretical analysis and descriptive-analytical survey method was used, and the questionnaire was employed as a research tool in this particular research, whereas, the Questionnaire on religiousness (Isić, Perić, Neimarlija, 2014) and a questionnaire on school motivation, namely – *The Inventory of School Motivation – ISM* (Ali, Mc Inerney, 2005). The results of this research showed that religiousness has a statistically positive effect on motivation for learning in school. Faith encourages students to fulfil their tasks, and make efforts in learning, it inspires group learning activities, and competition as well as it develops a tendency to help others in completing school tasks and obligations. It also showed that there is no qualitative difference in the religiousness of primary and secondary school students and that there is no difference between genders in this regard. Finally, in conclusion, it is stated that religious studies as a school subject as well as other religious factors have a higher degree of educational and a lesser upbringing impact which aims at religious practice. This can be seen as an indicator that the upbringing elements should be enhanced in future.

Keywords: religiousness, religious practice, students, motivation for school learning